אגרות הראי"ה - כרך א' - אגרת רז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' תמוז תרס"ט - יפו

נמען: הגאון ר' שלום מרדכי שבדרון (המהרש"ם), אב בית דין ברז'אן

הרב קוק מסביר להמהרש"ם שלא התיר דבר חדש. בשמיטה הקודמת היה הרב קוק בעצה אחת עם חותנו האדר"ת: מרחוק נטו שניהם לדעת האוסרים, אבל כשבא האדר"ת לארץ ראה שהדבר אי אפשרי. גם המנוח רבי נפתלי הירץ, רב יפו, הורה כך בשמיטות הקודמות. בלי היתר ייחרב הישוב, והפורקים ינצלו זאת לביטול כל המצוות התלויות בארץ. הרב קוק תיאר את דרך האמצע: מלאכות דרבנן בידי ישראל, ומלאכות דאורייתא בידי נכרים, וחרישה בשעת הדחק. כך הסכים גם הגאון ר' יהושע לייב מבריסק. הרב קוק מזכיר את הספק במניין השמיטה (כפתור ופרח). (סיום המכתב חסר.)

עיקרי הדברים

- ההיתר אינו חידוש - כך נהגו בשמיטות הקודמות.
- הסכנה בלי היתר: חורבן הישוב ופריקת עול.
- דרך האמצע במלאכות.
- הספק במניין השמיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

בגרסה זו משולב ביאור בתוך נוסח האגרת. הביאור מופיע כך: [בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת] והוא אינו חלק מלשון האגרת.

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' תמוז תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד הרב הגאון האמיתי מאיר עיני חכמים פה"ד[6] מו"ה[7] שלו' מרדכי [הרב שלום מרדכי שבדרון (מהרש"ם), רבה של ברז'אן בגליציה] שליט"א[8] הגאבד"ק[9] ברעזאן יצ"ו[10].

אחדשה"ט[11] באה"ר[12],

---

1 ב"ה - ברוך השם
2 עה"ק - עיר הקודש
3 ת"ו - תבנה ותכונן
4 תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5 שלו' - שלום
6 פה"ד - פאר הדור
7 מו"ה - מורנו הרב
8 שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9 הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
10 יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11 אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12 באה"ר - באהבה רבה

גיה"ק[13] דהדר"ג[14] ע"ד[15] השמיטה הגיעני כעת. ואבאר בזה בקצרה תוכן הענין למען ידע כתר"ה[16] את הדבר בפרטיות.

ראשית דבר לא התרתי חלילה שום דבר חדש בכלל, וק"ו[17] שלא הלכתי בזה אפילו פסיעה אחת נגד דעתו של כמ"ח הגז"ל[18], [חותנו של הרב קוק, האדר"ת] שבשמיטה העברה, [שמיטת תרס"ג] נבדל לחטו"א[19], היינו בעצה אחת בזה ודברנו במכתבים ביסוד הענין בעוד שהייתי בחו"ל[20]. ואגיד לכ"ג קושט דברי אמת, שכתב אלי אז, שאף שבעת שהי'[21] בחו"ל, והי'[22] רחוק ממקום המעשה ולא ידע את גודל הדוחק וחרבן הישוב וסכנת נפשות התלוי בענין השמיטה אם לא נעשה כפי איזה דרך של היתר, ויותר מזה חורבן היהדות ופריקת עול התורה בכלל שיצמח מזה ח"ו[23], כי הפוקרים רוצים דוקא, שיצאו הרבנים באיסור, ויהי'[24] להם מזה נצחון גדול, ויראו לכל שאם ישמעו להרבנים תחרב הארץ וישמו השדות והכרמים, ויתפסקו כל חיבורי המסחרים מהיינות ותפוחי הזהב וכל יתר יבול הארץ, שכל חיי הישוב ממש תלויים בהם, ויוכלו ע"ז[25] להרים קרן בגאוה לפרוק מעליהם את העול של כל המצות התלויות בארץ, שהננו עומדים בעה"י[26] על המשמר בכל עז לחזקם ולהקימם כתרומ"ע[27] וכלאים וכיו"ב[28], - עכ"פ[29] מרחוק כששמע את טענת האוסרים והמתירים היתה דעתו וכן דעתי אז נוטה להאוסרים. והוינן נקטין בדעתין טובא על המתירים. אמנם כאשר בא לארץ, וראה הכל בעיניו שהוא ממש דבר שאי אפשר הוא כלל להעלות על הדעת, שלא יעשה שום תיקון על ענין קיום השמיטה, עד אשר ירחם ד' את עמו ולא יהיו עוד תלויים בעניני מסחרים של חו"ל[30]. ולא לחסדי נדיבים, כי"א[31] ישבעו מפרי אדמת הקודש אכול ושבע, ושנה הששית תעשה את תבואתה לשלש השנים, [על פי ויקרא כה, כא] כדבר ד' אשר נאמן. אף שהלב כואב הרבה על כל מה שאנחנו זקוקים לזה מ"מ[32] ההכרח לא יגונה, והננו מוכרחים להכנס בפרצה דחוקה, ולסמוך על דרכי היתר שיש להם סמוכין שכבר נתבררו ע"י[33] כל העוסקים בזה, עד אשר אין מה לחדש בפרטיהם דבר כמעט. וכן עבד עובדא והסכים, ע"י הרב המנוח ר"נ הירץ [הרב נפתלי

---

13 גיה"ק - גלילי ידיו הקדושים (מכתבו)
14 דהדר"ג - דהדרת גאונו
15 ע"ד - על דבר
16 כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
17 וק"ו - וקל וחומר
18 הגז"ל - הגאון זכרונו לברכה
19 לחטו"א - לחיים טובים ולשלום
20 בחו"ל - בחוץ לארץ
21 שהי' - שהיה
22 והי' - והיה
23 ח"ו - חס ושלום
24 ויהי' - ויהיה
25 ע"ז - על ידי זה
26 בעה"י - בעזרת השם יתברך
27 כתרומ"ע - כתרומות ומעשרות
28 וכיו"ב - וכיוצא בזה
29 עכ"פ - על כל פנים
30 חו"ל - חוץ לארץ
31 כי"א - כי אם
32 מ"מ - מכל מקום
33 ע"י - על ידי

הירץ הלוי, רבה של יפו לפני הרב קוק] ז"ל[34] שהי' רב פעה"ק[35], אז על סדרי ההיתר, שהיו נהוגים ובאים בשמיטות שעברו, ע"פ[36] הוראת הגאונים, שהיו מהם מחמירים ומהם מקילים. המחמירים הורו להתיר, אחר המכירה לזמן, לישמעאל, דוקא את העבודות דרבנן ע"י ישראל, ואת העבודות שהן מה"ת[37] שיעשו ע"י נכרים דוקא, והמקילים הקילו גם את ארבע המלאכות שהן מה"ת ע"י ישראל, כשהדבר נדחק וא"א[38] ע"י נכרים. והוא ז"ל הלך בדרך המיצוע, והסכים להתיר אך המלאכות דרבנן ע"י ישראל היכא דא"א[39], ואת המלאכות שהן מה"ת יעשו ע"י נכרים, רק בחרישה כשהי'[40] שעה"ד[41] צדד להתיר ע"י ישראל, מפני המחלוקת הידועה בדברי הראשונים, אם חרישה היא מאיסורי תורה בשביעית באיסורי עשה או רק מד"ס[42] ככל התולדות. וכתב לי אז בשם הרב רנ"ה ז"ל הנ"ל[43], שהי' איש צדיק וישר וגדול בתורה ומקושר מאד להגאון ר'[44] יהושע ליב מבריסק זצ"ל[45], שכן הסכים על ידו בשביעית שלפני פנינו הגאון הרי"ל[46] הנ"ל ז"ל, אחרי רואו את גודל הלחץ והאי-אפשריות שיש בזה. וכן נעשה בשופי בשמיטות שעברו, אמנם בכל פעם הי'[47] בהסכמה שהיא רק הוראת שעה. ובצפייתנו הננו מצפים לישועת ד' על עמו ונחלתו, שלא נצטרך לבא לידי מדה זו להפקיע מאתנו חובת קדושת שביעית ולהכנס בהיתר נדחק שכמותו.

ואנכי הצעיר, אשר מאת ד' היתה זאת, שהוטלה עלי משא עבודת הקודש של הישוב, כאשר שמתי אל לבי כי יקרבו הימים ושאלת השמיטה תהי'[48], וראיתי שאם לא יעשה שום תיקון לא יהיו בני הישוב בכללותם זקוקים כלל להוראת חכמים, כי ההיתר אשר נתפשט זה שלש שמיטות קנה לו זכות אזרח, וגדולה חזקה, ורבים הם בני תורה בכל מושבה, שיודעים את כל מה שנאמר בזה ועל מה אדני ההיתר הטבעו בלא פרסום גדול, ועם זה הנני מתאמץ בעה"י לפעול אצל כל יחיד ויחיד הבא לידי, למעט בעבודות בכל מה דאפשר, שלא תשתכח תורת שביעית, ויהי' רשומה ניכר עלינו על אדמת הק'[49]. והנה בעצם הענין, שבשעה"ד[50] נורא כזה, שממש בכללותו יש בו סכנת נפשות, שנכון לגבב קולות ולסמוך אפילו על יחידים, הוא דבר פשוט שא"צ[51] לפנים. ואפילו אם היו נוהגים כהרז"ה[52] לבדו, ע"פ דעתו, שבזה"ז[53] אחר

---

34 ז"ל - זכרונו לברכה

35 פעה"ק - פה עיר הקודש

36 ע"פ - על פי

37 מה"ת - מן התורה

38 וא"א - ואי אפשר

39 דא"א - דאי אפשר

40 כשהי' - כשהיה

41 שעה"ד - שעת הדחק

42 מד"ס - מדברי סופרים

43 הנ"ל - הנזכר לעיל

44 ר' - רבי

45 זצ"ל - זכר צדיק לברכה

46 הרי"ל - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ל (למשל: יעקב + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

47 הי' - היה

48 תהי' - תהיה

49 הק' - הקטן

50 שבשעה"ד - שבשעת הדחק

51 שא"צ - שאין צריך

52 כהרז"ה - כהרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ה (למשל: זאב + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

53 שבזה"ז - שבזמן הזה

שנתבטל מנין יובלות אין כאן שביעית אפילו מדרבנן, והיו אומרים כדאי הוא הרז"ה[54] לסמוך עליו בשעה"ד[55], ובפרט שהוא ז"ל לא הי' יחיד בדבר כ"א כת חכמים היו שהיו סוברים כן, כדמוכח לשון הר"נ[56] בגיטין שם, בודאי לא הי' יכולת בידינו למחות בהם. והשגותיו של הרמב"ן[57] על הרז"ה שערי תירוצים לא ננעלו בפניהן. ואם לא הי' הענין כ"כ[58] נוגע לפקו"נ[59] ומניעת חרבן אה"ק[60] והגברת ידם של פריצי עמנו, שהם חפצים דוקא שיצא הדבר ע"פ הרבנים באיסור, ואז יראו איך אין שומעין לרבני הדור, ויהיו מונים אותנו שרבני דור העבר הגאונים המפורסמים ז"ל ידעו יותר לדאוג בעד הישוב מגדולי דור זה, ויהי' להם קרנים לנגח את הכל, - אם לא הי' כ"ז[61] הי' בודאי ראוי לפני להתרחק כמטחוי קשת מכל הענין, ולא להכנים ראש בין ההרים. אבל מאחר שהדבר אי אפשר, ולאגד את הדעות קשה מאד, ביחוד במכתבים ממרחקים, שיסוד הכל תלוי בידיעה בפנימיות במצב הישוב החמרי והרוחני, ע"כ[62] הננו מוכרחים לצדד כל הצדדים כדי לעשות את הענין באופן השומר את יסוד הישוב וקדושת תוה"ק[63] וכבודה, ונתינת מקום לפקוח על כל דרכי התורה והמצוה באה"ק[64] לזמן ההוה ולהבא בעה"י. גם בעיקר יסוד מניעת הספק בשנת השמיטה, ודאי א"א[65] לומר שאין לצרפה כלל במקום נדחק כנ"ד, שאע"פ[66] שכתב הרמב"ם[67], שקבלת הגאונים מכרעת מ"מ הלא דעתו בעצם איננה כן, ואיך לא תעלה דעתו ז"ל אפילו לספק. ובעל כפתור ופרח, שהי' מבאי הארץ, העיד שהיו נוהגים בימיו בארץ ישראל עצמה ספק, והיו מי שעושים כשנה זו ואחרים בשנה אחרת, אלא שחיזק את הידים שיעשה כל אחד כמנהגו, וכתב בפנ"א[68] ושאינו זורע בשמיטה שלו אע"פ[69] שחבירו זורע אין ואל ישנה אדם מפני המחלוקת, וכתב עוד הר"ם[70] כבר אמר (על חשבון הגאונים), ועל זה אנו סומכים ולפי חשבון זה אנו מונים. (חסר הסיום)

נוסח האגרות וההערות: אגרות הראי"ה, כרכים א׳-ד׳

---

54 הרז"ה - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ה (למשל: זאב + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

55 בשעה"ד - בשעת הדחק

56 הר"נ - הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

57 הרמב"ן - רבי משה בן נחמן

58 כ"כ - כל כך

59 לפקו"נ - לפיקוח נפש

60 אה"ק - ארץ הקודש

61 כ"ז - כל זה

62 ע"כ - על כן

63 תוה"ק - תורתנו הקדושה

64 באה"ק - בארץ הקודש

65 א"א - אי אפשר

66 שאע"פ - שאף על פי

67 הרמב"ם - רבי משה בן מימון

68 בפנ"א - דורש פענוח

69 אע"פ - אף על פי

70 הר"ם - הרב רבי שם שמתחיל באות ם (כגון ם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם